

NUSIKALTIMUS PADARIUSIŲ NEDIRBANČIŲ IR NESIMOKANČIŲ ASMENŲ KONTINGENTO PAPLITIMAS IR ASMENYBĖS BRUOŽAI

Aistė Kuolaitė *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Telefonas 852 714 618

Elektroninis paštas crimlogd@mruni.lt

Pateikta 2006 m. rugpjūčio 15 d., parengta spausdinti 2007 m. vasario 9 d.

Santrauka. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM bei Statistikos departamento pateikiamų statistikos ir atrankinių duomenų analize, straipsnyje aptariamas nusikaltimus padariusių nedarbingų ir nesimokančių asmenų kontingento paplitimas ir asmenybės bruožai Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę. Tyrinėjama bendra neužimtumo privalomu mokymusi ir darbu padėtis šalyje, turinti įtakos neužimtų asmenų nusikalstamam elgesiui. Apžvelgiama nedarbingų ir nesimokančių asmenų nusikalstamumo struktūra. Išskiriami ir apibūdinami tokie pagrindiniai šio kontingento socialiniai bruožai kaip: nusikalstamo elgesio pakartotinumai, alkoholio ir kitų svaigųjų medžiagų vartojimas darant nusikalstamas veikas, lytis, amžius, išsilavinimas, pilietybė.

Pagrindinės sąvokos: neužimtumas privalomu mokymusi, neužimtumas darbu, nedarbingų ir nesimokančių asmenų nusikalstamumas, socialiniai bruožai.

IVADAS

Nedarbingų ir nesimokančių asmenų nusikalstamumas yra svarbi socialinė kompleksinio pobūdžio problema. Visuotinai pripažįstama, jog visuomenei naudinga veikla neužimtas individas ilgainiui demoralizuojamas, atsiranda įvairių neigiamų psichologinio, socialinio, finansinio pobūdžio padarinių. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad nedarbingi ir nesimokantys asmenys pasižymi pačiu didžiausiu kriminaliniu aktyvumu¹.

Ryšys tarp neužimtumo, o ypač nedarbo, ir nusikalstamumo visuomet traukė kriminologų dėmesį. Išskiriama net keletas teorinių požiūrių, skirtingais aspektais aiškinančių šių dviejų nepageidaujamų socialinių reiškinių santykį: ekonominio pasirinkimo teorija (Becke,

1968; Ehrlich, 1973, Freeman, 1999), sociologinės kontrolės teorija (Hirschi; Wilson, 1996), anomijos teorija (Durkheim, 1987 ir kt.), stigmatizacijos teorija (Lemert, 1951 ir kt.). Užsienio valstybių mokslininkai nepalieka nuošalyje šios problematikos ir šiandien. Tyrimais senokai patvirtinta, jog nėra pakankamos koreliacijos tarp bendro nusikalstamumo ir nedarbo. Todėl vis plačiau nagrinėjama neužimtumo įtaka atskiroms nusikaltimų rūšims (pvz., Peterson, Krivo, 2001; Parker, 2004; Edmark, 2005 ir kt.), tyrimų metu neizoliuojant šios sąveikos nuo kitų jai svarbių socialinių veiksnių poveikio.

Lietuvos kriminologijos moksle nusikalstamumo ir neužimtumo ryšio klausimas nėra sulaukęs tiek dėmesio kaip kitose Vakarų Europos šalyse arba JAV. Čia prieškarinio laikotarpio sociologinės krypties atstovai, veikiami to meto užsienio valstybių kriminologų idėjų, pabrėžė nedarbo kriminogeninio poveikio problematiką, tačiau plačiau jos neanalizavo. Sovietmečiu Lietuvoje buvo nagrinėtas nedarbingų ir nesimokančių paauglių nusikalstamumas, ypač daug dėmesio skiriant asmenybei ir jos vystymuisi (G. Babachinaitės darbai). Tačiau šie

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedros doktorantė

¹ Plačiau žr.: G. Babachinaitė, A. Čepas, A. Dapšys, A. Drakšienė. Nepilnamečių asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius: Mintis, 1984. G. Babachinaitė. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas // Jurisprudencija. 2000. T. 15(7). P. 130.

tyrimai apsiribojo iš esmės tik nepilnamečių grupe. O suaugusiųjų neužimtumas visuomenei naudinga veikla pagal to meto įstatymus bei ideologiją pats savaime galėjo būti vertinamas kaip neteisėtas.

Atkūrus nepriklausomybę neužimtumo ir nusikalstamumo ryšys Lietuvoje taip pat plačiau nenagrinėtas, nors per paskutinius penkiolika metų nemaža gyventojų dalis susidūrė su neužimtumo problema. Todėl šiandien svarbu tyrinėti minėtą ryšį, nedarbančių ir nesimokančių asmenų kriminalinę veiklą Lietuvoje. Šis straipsnis – vienas iš pirmųjų, orientuotų į tokią problematiką. Jame pasirinktas pirminis problemos pažinimo aspektas – nedarbančių ir nesimokančių asmenų, darančių nusikalstamas veikas, kontingento tyrimas.

Galima išskirti dvi šio kontingento grupes: neužimtus privalomu mokymusi ir neužimtus darbu. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją vaikams iki 16 metų mokslas yra privalomas. Jį galima prilyginti šios amžiaus kategorijos asmenų darbo veiklai, kuri yra ne tik teisė, bet ir pareiga. Todėl baudžiamosios atsakomybės amžiaus sulaukę neužimti nepilnamečiai iki 16 metų priskirtini prie neužimtųjų privalomu mokymusi kategorijos. Jeigu sukakęs 16 metų jaunuolis nebeturi arba nesugeba tęsti mokslo, jis gali eiti dirbti. Atitinkamai nuo šio amžiaus nusikalstamas veikas padarę visuomenei naudinga veikla neužimti asmenys priskirtini prie neužimtųjų darbu grupės.

Nedarbančių ir nesimokančių asmenų kontingento tyrimas atliekamas naudojant oficialius statistikos ir atrankinių tyrimų duomenis. Atliekant tyrimą išryškėjo nemažai prieštaraimų. Tai reiškia, jog ši informacija neleidžia visiškai tiksliai apibūdinti tikrąją padėtį visuomenėje. Oficiali nusikalstamumo statistika taip pat niekada neatskleidžia latentinės nusikalstamumo pusės. Tačiau registruoti rodikliai rodo tendencijas, jie yra „apčiuopiami bei suvokiami“, o tai leidžia daryti bendrąją tiriamo objekto apžvalgą, atlikti pageidaujamus palyginimus. Nepaisant minėtų trūkumų, statistinė informacija yra pirminis šaltinis tiriant daugelį socialinių reiškinių bei dideles visuomenės narių grupes valstybės mastu. Taigi šio tyrimo objektas – registruotų nedarbančių ir nesimokančių asmenų, darančių nusikalstamas veikas, kontingentas.

Straipsnio tikslas – ištirti neužimtųjų asmenų, darančių nusikalstamas veikas, grupės paplitimą ir jai būdingus socialinius bruožus.

Neužimtumo paplitimo analizė atliekama norint aiškiau apibūdinti susiklosčiusią padėtį šalyje. Todėl straipsnyje nagrinėjamas tiek bendras neužimtųjų paplitimas visuomenėje, tiek tarp nusikaltėlių.

Tiriamąjį kontingentą kokybiniu požiūriu apibūdina asmenybės bruožai. Dėl pačios asmenybės sampratos ir jos bruožų įvairovės kyla nemažai diskusijų, tačiau šiame straipsnyje analizei pasirinktos statistiniuose duomenyse atsispindinčios nusikaltimus padariusių nedarbančių ir nesimokančių asmenų grupės socialinės charakteristikos. Jų analizė leidžia nustatyti, kokia neužimtųjų gyventojų dalis pagal tam tikrus bruožus labiausiai linkusi elgtis nusikalstamai ir kuo ji skiriasi ar panaši į kitą nusikaltimus darančių asmenų dalį. Tarp tiriamųjų

neužimtųjų privalomu mokymusi asmenų yra mažuma, todėl čia kriminalinio neužimtųjų kontingento bruožai lyginami su gyventojų užimtumo atrankinių tyrimų metu nustatyto bedarbių kontingento bruožais.

Atliekant tyrimą taikyti sisteminės, lyginamosios ir statistinės analizės metodai.

NEUŽIMTUMO PRIVALOMU MOKYMUSI PAPLITIMAS

Atkūrus nepriklausomybę valstybėje vykstant sparčioms socialiniams ekonominiais ir kultūriniais pokyčiams, neigiamos įtakos neišvengė ir bendrojo lavinimo mokykla. 1990–1993 m. ją paliko daug mokinių.

1 lentelė. Mokinių, išstojusių iš bendrojo lavinimo mokyklų, skaičius

Mokslo metai	Per mokslo metus išstojo mokinių	
	skaičius	proc.
1991–1992	10057	2,1
1992–1993	11089	2,2
1993–1994	4473	0,9
1994–1995	6263	1,2
1995–1996	6706	1,3
1996–1997	6081	1,2
1997–1998	5108	0,9
1998–1999	5127	0,9
1999–2000	4828	0,9
2000–2001	5502	1,0
2001–2002	5638	1,0
2002–2003	5258	0,9
2003–2004	6560	1,2

1 lentelė rodo [2, 3, p. 25], jog pirmaisiais nepriklausomybės metais iš bendrojo lavinimo mokyklų išstojo daugiau nei po 2 proc. mokinių. Tai buvo ne tik baigusieji pagrindinio ugdymo programas, bet ir 16 metų neturintys bei pagrindinio išsilavinimo neįgiję asmenys [4]. Tuo metu dvigubai dažniau, palyginti su vėlesniais metais, moksleiviai buvo šalinami iš mokyklų. Pavyzdžiui, 1991–1992 mokslo metais pašalinti 1245 asmenys, 550 iš jų 5–10 klasių mokiniai [2]. Taip susidarė sąlygos vaikų neužimtumui, o tai gali būti vertinama kaip kriminogeninis veiksnys.

Padėtis bendrojo lavinimo sistemoje pasikeitė 1993–1994 mokslo metais. Išstojančių iš mokymo įstaigų mokinių skaičius sumažėjo dvigubai. Kaip minėta, atitinkamai iš mokyklų pradėta šalinti mažiau mokinių, pavyzdžiui, 2000–2001 mokslo metais pašalinti 563 asmenys, 469 iš jų 5–10 klasių mokiniai [2].

Vis dėlto šie oficialūs duomenys neparodo, koks yra paliekančių mokyklą vaikų amžius. Galima manyti, jog vis dėlto didžioji jų dalis jau yra sulaukę 16 metų, todėl neprivalo mokytis bendrojo lavinimo mokykloje, o turi teisę pasirinkti profesinį mokymąsi ar užsiimti darbo veikla.

Pasikeitus ir nusistovėjus mokinių pasitraukimo bei pašalinimo padėčiai bendrojo lavinimo mokyklose, švietimo politika susidūrė su kita problema – mokyklos ne-

lankymu. Tiksliai nurodyti nelankančių mokyklos vaikų skaičių yra sudėtinga. Kurį laiką oficialiai nebuvo renkami tokie duomenys. Šiuo metu vadovaujamosi 1997 m. rugpjūčio 4 d. LR Vyriausybės nutarimu patvirtinta mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarka, pagal kurią nelankančiais mokyklos pripažįstami mokiniai, išbraukti iš moksleivių sąrašų, ir tie, kurie, mokyklos turimais duomenimis, turėtų ją lankyti, bet nelanko [5].

2 lentelė. Mokyklos nelankančių vaikų skaičius

Metai	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Nelankančių mokyklos moksleivių skaičius	1564	1305	824	789	684	550	572	505	631

Švietimo ir mokslo ministerijai savivaldybių teikiama duomenimis [6, 7], mokyklos nelankančių vaikų nuo 1997 m. sumažėjo 2,5 karto (žr. 2 lentelę). Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad Statistikos departamentas visą tą laiką nurodė kur kas didesnius nesimokančių nepilnamečių skaičius, kurie gauti gyventojų apklausų metu. Jų duomenimis, pavyzdžiui, 1994–1995 mokslo metais mokyklų nelankė 24 tūkst. vaikų iki 16 metų [8, p. 41]. Nurodoma informacija, jog ir vėlesniu laikotarpiu kasmet mokyklos nelankė maždaug 20 tūkst. vaikų [9, p. 38]. Ilgainiui buvo imtasi įvairių priemonių padėčiai gerinti ir grąžinti juos į mokyklas. Gyventojų surašymo 2001 m. balandžio mėn. metu nustatyta, jog Lietuvoje nesimokė 5553 vaikai nuo 7 iki 15 metų, t. y. 1,2 proc. visų atitinkamo amžiaus vaikų, užfiksuotų to surašymo metu [10].

Neatsižvelgiant į tai, kokia yra mokyklų nelankančių vaikų kiekybinė išraiška, šis reiškinys ypač neigiamai vertinamas dėl kokybinių savo charakteristikų: tokį apsisprendimą lemiančių motyvų ir padarinių.

NEUŽIMTUMO DARBU PAPLITIMAS

Situacija darbo rinkoje daro įtaką nedarbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamumui, nes čia didžioji dalis neužimtųjų yra nedarbantys asmenys. Tačiau tikrasis gyventojų neužimtumo lygis šalyje taip pat nėra žinomas. Skirtingus duomenis pateikia Lietuvos darbo birža ir Statistikos departamentas. Be to, neužimtumo lygis nustatomas pagal bedarbio požymius atitinkančių asmenų, t. y. ieškančių darbo ir norinčių įsidarbinti, skaičių. Dalis nedarbančių savo noru ir artimiausiu metu neketinančių tuo užsiimti asmenų į apskaitą nepatenka. Taip pat savita grupė yra tų asmenų, kurie „ieško darbo“, registruojasi Darbo biržoje, tačiau nelegaliai dirba statybose, žemės ūkyje ir kitur. Tačiau Statistikos departamento informacija, gaunama atlikus atrankinį gyventojų užimtumo tyrimą, dėl vartojamos platesnės bedarbio sąvokos rodo realesnį neužimtųjų, kurių dalis ir daro nusikaltimus, skaičių, todėl kriminologinę statistiką tikslinga analizuoti lyginant būtent su šiais duomenimis.

Iš 3 lentelėje pateiktų rodiklių matyti, kad tendencijos darbo rinkoje Lietuvos darbo biržos ir Statistikos

departamento duomenimis nebuvo vienodos [11, p. 94; 12, p. 106; 13, p. 93; 14, p. 79–80, 15, 16]. Atlikus gyventojų užimtumo atrankinius tyrimus gauta informacija rodo, jog nedarbo lygis šalyje nuo 1996 m. buvo pradėjęs mažėti. Tačiau Lietuvai išgyvenant ekonominės krizės padarinius, 1999 m. jis vėl pradėjo kilti ir 2001 m. pasiekė aukščiausią lygį. Paskutinius penkerius metus, atrankinių tyrimų duomenimis, bedarbių nuolat mažėjo. Šiek tiek kitokią padėtį užregistravo Darbo birža. Jos duomenimis, bedarbių skaičius ir nedarbo lygis iki 2001 m. beveik nemažėjo (išskyrus 1997 m.). Tačiau vėlesnio laikotarpio teigiamos tendencijos visiškai sutampa su gyventojų užimtumo tyrimų metu nustatytais duomenimis.

3 lentelė. Neužimtumo rodikliai Lietuvoje

Metai	Bedarbiai, užregistruoti darbo biržoje (tūkst.)	Nedarbo lygis darbo biržos duomenimis* (proc.)	Bedarbių skaičius gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis (tūkst.)	Nedarbo lygis gyventojų užimtumo atrankinio tyrimo duomenimis (proc.)
1991	5,2	0,3		
1992	24,1	1,3		
1993	81,1	4,4		
1994	65,7	3,8		
1995	109	6,1	347,1	17,1
1996	124,5	7,1	317,4	16,4
1997	104,5	5,9	257,2	14,1
1998	113,7	6,4	244,9	13,3
1999	148,7	8,4	263,3	14,1
2000	204,9	11,5	273,7	16,4
2001	223,5	12,5	284	17,4
2002	198,4	11,3	224,4	13,8
2003	167	10,3	203,9	12,4
2004	142,5	6,8	184,4	11,4
2005	40,3	4,8	132,9	8,3

* Nuo 2004 m. Lietuvos darbo birža nurodo bedarbių dalį tarp darbingo amžiaus šalies gyventojų.

NEDIRBANČIŲ IR NESIMOKANČIŲ ASMENŲ, ĮTARIAMŲ PADARIUS NUSIKALTIMUS, PAPLITIMAS IR JŲ NUSIKALSTAMUMO STRUKTŪRA

Neužimtumas, kaip nusikalstamas veikas darančių asmenų būdingas požymis, dažnai nustatomas traukiant baudžiamojon atsakomybėn kaltuosius. Tačiau nesimokančių lyginamoji dalis čia, kaip jau anksčiau minėta, nėra didelė. Tai – daugiausia nedarbantys ir neturintys nuolatinių pajamų asmenys. Beja, neužimtumas, kaip savarankiškas socialinis požymis, labiau paplitęs būtent tarp darančiųjų nusikaltimus nei apskritai visuomenėje. 3 ir 4 lentelių duomenys rodo, jog Lietuvoje darbu neužimtų asmenų dalis vidutiniškai 4,5 karto mažesnė nei nedarbančių ir nesimokančių dalis tarp visų įtariamųjų (kaltinamųjų).

Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenimis (4 lentelė), nedarbantys ir nesimokantys

asmenys sudaro daugiau kaip pusę visų per paskutinius šešiolika metų nustatytų įtariamųjų (kaltinamųjų) nusikalstamų veikų padarymu. Ypač ryškus neužimtųjų lyginamosios dalies augimo šuolis užfiksuotas 1990–1995 m. – jų dalis padidėjo beveik 3 kartus. Absoliučiais skaičiais tokių asmenų padaugėjo 5 kartus. Tai buvo objektyviai nulemta blogėjančios padėties šalies darbo rinkoje bei padidėjusio skaičiaus vaikų, palikusių bendrojo lavinimo mokyklas. 1996–2002 m. padėtis beveik stabilizavosi – nedirbančių bei nesimokančių asmenų dalis tarp visų užregistruotų įtariamųjų (kaltinamųjų) nusikalstamų veikų padarymu ryškiau nekito. Tų metų statistikos rodikliai nerodo sumažėjusio neužimtų asmenų kriminalinio aktyvumo, tačiau lyginamosios dalies didėjimo tendencija taip pat sustojo. Ryškesni teigiami pokyčiai prasidėjo 2003 m. Per trejus metus (iki 2005 m.) nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu dalis sumažėjo maždaug 10 proc. palyginti su ankstesniu laikotarpiu. Nors 2005 m. padėtis tapo tokia pat kaip 1993 m., tačiau tai reiškia dvigubai blogesnę padėtį nei 1990 m.

4 lentelė. Nustatyti nedirbantys ir nesimokantys asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu

Metai	Asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu				
	iš viso	Nedirbantys ir nesimokantys asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu			
		iš viso	proc.	Iš jų privalomo mokyti amžiaus (14–15 m.)	
				iš viso	proc.
1990	11246	2772	24,7	67	2,4
1991	13268	3844	29,0	128	3,3
1992	18810	7579	40,3	303	4,0
1993	20424	11117	54,4	356	3,2
1994	21290	13351	62,7	444	3,3
1995	22969	14703	64,0	457	3,1
1996	22635	14295	63,2	345	2,4
1997	25544	16151	63,2	323	2,0
1998	25373	15920	62,8	263	1,7
1999	25160	15900	63,2	230	1,4
2000	25046	16653	66,5	214	1,3
2001	26662	17915	67,2	165	0,9
2002	25754	16323	63,4	194	1,2
2003	23695	14003	59,1	191	1,4
2004	27880	15760	56,5	100	0,6
2005	26051	13645	52,4	102	0,7

5 lentelė. Nedirbantys ir nesimokantys asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikaltimus, pagal nusikaltimų rūšis²

Metai	Vagystės		Plėšimai		Tyčiniai nužudymai		Tyčiniai sunkūs kūno sužalojimai		Išžaginimai		Nusikaltimai, susiję su narkotinėmis arba psichotropinėmis medžiagomis		Chuliganizmas	
	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.
1990	1284	46,3	475	17,1	61	2,2	47	1,7	64	2,3	25	0,9	174	6,3
1991	2082	54,2	549	14,3	82	2,1	60	1,6	64	1,7	38	1,0	181	4,7
1992	4917	64,9	806	10,6	95	1,3	95	1,3	89	1,2	120	1,6	344	4,5
1993	7603	68,4	1165	10,5	167	1,5	80	0,7	109	1,0	121	1,1	404	3,6
1994	7941	59,5	1608	12,0	260	2,0	124	0,9	123	0,9	184	1,4	648	4,9
1995	9084	61,8	762	5,2	270	1,8	126	0,9	118	0,8	216	1,5	1176	8,0
1996	7917	55,4	881	6,2	243	1,7	133	0,9	85	0,6	317	2,2	1311	9,2
1997	8084	50,1	1032	6,4	195	1,2	142	0,9	73	0,5	358	2,2	1318	8,2
1998	7749	48,7	964	6,1	202	1,3	139	0,9	85	0,5	324	2,0	1119	7,0
1999	7469	47,0	854	5,4	178	1,1	140	0,9	127	0,8	345	2,2	1052	6,6
2000	8772	52,7	952	5,7	190	1,1	182	1,1	108	0,7	434	2,6	1019	6,1
2001	9050	50,5	1222	6,8	235	1,3	196	1,1	101	0,6	584	3,3	887	5,0
2002	7597	46,5	1243	7,6	212	1,3	207	1,3	95	0,6	476	2,9	908	5,6

² Lentelėje pateikiami duomenys iki 2003 m., kai įsigaliojo naujasis LR baudžiamasis kodeksas. Pagal naująjį įstatymą nusikalstamos veikos apima ne tik nusikaltimus, bet ir baudžiamuosius nusižengimus. Todėl nuo 2003 m. nusikalstamumo struktūrą reikėtų pateikti atskiroje lentelėje išskiriant, kokią apskritai nusikalstamų veikų dalį sudaro nusikaltimai ir kokią baudžiamieji nusižengimai. Autorės nuomone, 5 lentelės duomenys taip pat yra pakankami, nustatant, kokius ir kiek nusikaltimų daro nedirbantys ir nesimokantys asmenys.

Nedirbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamumo struktūra (5 lentelė) iš esmės panaši į viso nusikalstamumo struktūrą. Lietuvos nusikalstamumo struktūroje vyrauja asmenys, padarę nusikaltimus nuosavybei, ypač vagystes. Neužimtųjų nusikalstamumo struktūroje taip pat vyrauja vagysčių padarymu įtariamai (kaltinami) asmenys – daugiau kaip 50 proc. 1990–1994 m. vidutiniškai 12,9 proc., o nuo 1995 m. vidutiniškai 6,2 proc. sudaro asmenys, padarę plėšimus.

Kaip ir bendrajame nusikalstamume, čia smurtiniais nusikaltimais įtariamai (kaltinami) asmenys sudaro nedidelę dalį: padarę tyčinius nužudymus – vidutiniškai 1,5 proc., tyčinius sunkius kūno sužalojimus – 1,1 proc., išžaginimus – vidutiniškai 0,9 proc. Vyrauja tos pačios didėjimo arba mažėjimo tendencijos absoliučiais skaičiais kaip bendrojo nusikalstamumo struktūroje.

Nedirbančių ir nesimokančių asmenų padaromų nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis arba psichotropinėmis medžiagomis, skaičius išaugęs beveik 20 kartų. Jų lyginamoji dalis neužimtųjų nusikalstamumo struktūroje nuo 1990 m. padidėjo maždaug 3 kartus.

Tiek bendrojo, tiek nedirbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamumo struktūroje 1990–1994 m. chuliganizmas absoliučiais skaičiais augo, nors jo lyginamoji dalis mažėjo. 1995 m. įvyko ryškus šuolis pagal abu rodiklius – palyginti su praėjusiais metais padidėjo dvigubai. Kurį laiką padėtis buvo stabili. O nuo 1999 m. chuliganizmo lyginamoji dalis mažėjo.

NUSIKALTIMUS PADARIUSIŲ NEDIRBANČIŲ IR NESIMOKANČIŲ ASMENŲ KONTINGENTO PAGRINDINIAI SOCIALINIAI BRUOŽAI

Nusikaltimus padariusių nedirbančių ir nesimokančių asmenų kontingentas pagal pagrindinius socialinius bruožus skiriasi nuo kitų naudinga veikla neužimtų visuomenės narių, o kai kuriais atvejais ir nuo bendrai nusikalstamas veikas darančių asmenų.

Tai, kad nusikaltimą padariusiam asmeniui būdingas toks bruožas kaip neužimtumas, dažnai rodo gana žemą šių žmonių socialinį statusą. Pastarasis paprastai susijęs su skurdžia buitine aplinka, amoraliu elgesiu, žalingais pomėgiais, polinkiu į alkoholizmą bei narkomaniją. 1992–2003 m. maždaug trečdalis, 2004–2005 m. ketvirtadalis visų nustatytų asmenų Lietuvoje nusikalstamas veikas padarė būdami neblaivūs, apsvaigę nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų (6 lentelė). Panaši ir nedirbančių bei nesimokančių įtariamųjų (kaltinamųjų) padėtis, tačiau reikėtų pasakyti, kad tokių asmenų dalis nuolat keliais procentais viršydavo „apsvaigusiujų“ dalį bendroje nustatytų nusikaltimus padariusių struktūroje.

Jeigu atskirai išskiriame asmenų, dariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų, grupę, išryškėja kitokia tendencija nei ką tik minėtoji. 1990–1992 m. apie 43 proc. buvo tų, kurie nusikalto piktnaudžiaudami svaigalais, niekur nedirbo ir nesimokė. Kitais metais ši dalis pradėjo didėti, ir 1993–2005 m. vidutiniškai 70 proc. asmenų,

kurie apsvaigę darė nusikaltimus, nebuvo užimti jokia darbine ar mokymosi veikla.

6 lentelė. Nusikalstamos veikos, padarytos pakartotinai ir neblaivių, apsvaigusiu nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų asmenų

Metai	Asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu				Nedirbantys ir nesimokantys asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu			
	neblaivūs ir apsvaigę nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų		pakartotinai		neblaivūs ir apsvaigę nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų		pakartotinai	
	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.
1990	4777	42,5	2456	21,8	1694	61,1	1144	41,3
1991	5310	40,0	2448	18,5	1949	50,7	1402	36,5
1992	6830	36,3	3462	18,4	3326	43,9	2131	28,1
1993	7695	37,7	4324	21,2	4878	43,9	3152	28,4
1994	8203	38,5	5124	24,1	5701	42,7	3989	29,9
1995	7886	34,3	4974	21,7	5661	38,5	3945	26,8
1996	7398	32,7	5232	23,1	5407	37,8	4234	29,6
1997	7559	29,6	5783	22,6	5490	34,0	4674	28,9
1998	7094	28,0	5750	22,7	5028	31,6	4687	29,4
1999	6571	26,1	5876	23,4	4694	29,5	4728	29,7
2000	7168	28,6	6874	27,5	5318	31,9	5738	34,5
2001	8363	31,4	7904	29,7	6050	33,8	6750	37,7
2002	8770	34,1	7327	28,5	5978	36,6	6025	36,9
2003	6978	29,5	4904	20,7	4688	33,5	3832	27,4
2004	7034	25,2	4355	15,6	4542	28,8	3332	21,1
2005	6504	25,0	3897	15,0	3878	28,4	2828	20,7

Apie penktadalis visų teisėsaugos institucijų nustatomų įtariamųjų – pakartotinai nusikalte asmenys (6 lentelė). Tarp nedirbančių ir nesimokančių įtariamųjų (kaltinamųjų) jų lyginamoji dalis 1992–2005 m. buvo 10–5 proc. didesnė. Neužimtieji sudaro du trečdalius visų užregistruotų pakartotinai nusikaltusių asmenų. O tarp tų, kurie nusikalstamas veikas padarė per pirmus metus išėję iš pataisos įstaigų, šie asmenys vyrauja (90 proc.). Taigi neužimtumo, kaip vienos iš palankiausių sąlygų nusikalstamam elgesiui pasirinkti, svarba ypač didėja, kai kalbama apie kriminologinį recidyvą.

Dauguma nustatomų nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, yra vyrai ir tik kas dešimta – moteris (7 lentelė). Tai reiškia, jog čia vyrų dalis 9 kartus viršija moterų dalį. Toks pasiskirstymas atitinka bendrojo nusikaltėlių kontingento struktūrą pagal lytį, kur taip pat dominuoja vyrai.

Tačiau neužimtieji, padarę nusikalstamas veikas, pagal demografinį lyties požymį gerokai skiriasi nuo visų bedarbių (7 lentelė). Tarp jų vyrų ir moterų santykinės dalys, ypač paskutiniiais metais, yra apylygės. Tokie pasiskirstymo pagal lytį skirtumai tarp bedarbių ir neužimtųjų, padarančių nusikalstamas veikas, lemia, jog 2005 m. maždaug kas 6 darbu neužimtas vyras galėjo būti įtariamasis (kaltinamas) nusikalstamų veikų padarymu. Tuo metu tarp nedirbančių moterų nusikaltusių galėjo būti tik kas 46 bedarbė.

Stiprus kriminogeninis veiksnys yra tai, jog jauni- mo neužimtumo darbu lygis, kaip ir kitose šalyse, yra

aukštesnis nei vyresnio amžiaus žmonių. Gyventojų užimtumo atrankinių tyrimų duomenimis, vidutinis nedarbo lygis 1998–2005 m. buvo 13,4 proc., o asmenų, jaunesnių nei 25 metai amžiaus, – vidutiniškai 24,7 proc. [12, p. 109; 13, p. 82].

8 lentelė rodo, jog du penktadaliai nedirbančių ir nesimokančių asmenų (neužimtų privalomu mokymusi nepilnamečių dalis čia yra maža), įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, yra iki 25 metų amžiaus, o apskritai tarp visų nedirbančiųjų šio amžiaus asmenų grupė sudaro netgi mažiau negu vieną penktadalį. Vadinasi, jaunų nedirbančių nusikaltėlių lyginamoji dalis yra dvigubai didesnė nei šios amžiaus grupės dalis bedarbių gretose. 2005 m. maždaug kas ketvirtas 14–24 metų amžiaus bedarbis galėjo būti padaręs nusikalstamą veiką. 25–29 metų neužimtų asmenų lyginamoji dalis tarp įtariamųjų (kaltinamųjų) taip pat didesnė nei tarp bedarbių. 2005 m. maždaug kas penktas tokio amžiaus nedirbantis asmuo galėjo būti padaręs nusikalstamą veiką. Didžiąją dalį (apie 50 proc.) bedarbių sudaro asmenys nuo 30 iki 49 metų amžiaus, tačiau jų kriminalinis aktyvumas yra mažesnis, ir tarp nusikaltėlių šio amžiaus lyginamoji dalis – maždaug vienas trečdalis. 2005 m. tik kas keturioliktas šio amžiaus bedarbis galėjo būti padaręs nusikalstamą veiką. Vyresni nei 50 metų amžiaus žmonės retai elgiasi nusikalstamai: 1997–2005 m. vidutiniškai 4,8 proc. įtariamųjų (kaltinamųjų) buvo sulaukę šio amžiaus. Tuo metu jų darbinis aktyvumas kurį laiką nemažėja: 1997–2005 m. vidutiniškai 17, 7 proc. bedarbių buvo 50–74 metų amžiaus asmenys [12, p. 109; 13, p. 82].

Neužimtų nusikaltimus padarančių asmenų ir bedarbių amžiaus struktūros raida yra skirtinga. Bedarbių

dalys visose kriminogeniškai aktyviose amžiaus grupėse nuo 2004 m., Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, dėl padidėjusios darbo jėgos migracijos sumažėjo, nes dažniausiai dirbti į užsienį išvyksta jaunesni žmonės. Todėl padidėjo 30–49 metų amžiaus ir vyresnių nei 50 metų amžiaus bedarbių grupės dalys [13, p. 82]. Tuo tarpu nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, gretose pasiskirstymas pagal amžiaus grupes išliko panašus kaip ir prieš keletą metų.

Dauguma nedirbančių ir nesimokančių asmenų, padariusių nusikaltimus, turi vidurinę ir pagrindinę išsilavinimą (vidutiniškai 76 proc.) (9 lentelė). Nedirbančiųjų ir nesimokančiųjų, įtariamų padariusių nusikaltimus, grupėje vidutiniškai 2 kartus mažiau žmonių turi aukštesnįjį ir vidutiniškai 4 kartus mažiau aukštąjį išsilavinimą nei bendrai tarp nustatytų nusikaltimus padariusių asmenų. 1997–2005 m. laikotarpiu 4 kartus padaugėjo turinčiųjų tik pradinį išsilavinimą skaičius, tačiau beveik 2 kartus yra sumažėjęs asmenų, turinčių profesinį išsilavinimą, skaičius.

Iš visų nustatytų asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, tik 25 proc. buvo nedirbantys, t. y. 75 proc. nusikaltimus darė turėdami kitą užsiėmimą ir legalų pragyvenimo šaltinį. Kitose grupėse pagal išsilavinimą neužimtumo rodikliai buvo didesni. Nedirbo ir nesimokė apie pusę pradinį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių nusikaltėlių, o tarp pagrindinį, vidurinį, profesinį išsilavinimą turinčių arba iš viso jokio išsilavinimo neturinčių (pastarieji nesiekia 1 proc. bendro skaičiaus) tokių buvo dar daugiau – apie 60 proc.

7 lentelė. Bedarbių bei nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, pasiskirstymas pagal lytį

Metai	Bedarbių lytis				Nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, lytis			
	vyras		moteris		vyras		moteris	
	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.
1997	137,1	53,3	120,1	46,7	14,305	88,6	1,846	11,4
1998	137,2	56,0	107,7	44,0	14,093	88,5	1,827	11,5
1999	150,3	57,1	113	42,9	14,057	88,4	1,843	11,6
2000	158,5	57,9	115,2	42,1	15,168	91,1	1,485	8,9
2001	165,6	58,3	118,4	41,7	16,520	92,2	1,395	7,8
2002	121,1	54,0	103,3	46,0	14,950	91,6	1,373	8,4
2003	105,6	51,8	98,4	48,3	12,741	91,0	1,262	9,0
2004	90,6	49,1	93,8	50,9	14,386	91,9	1,374	8,7
2005	67,1	50,5	65,8	49,5	12,211	89,5	1,434	10,5

8 lentelė. Bedarbių bei nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, pasiskirstymas pagal amžių

Metai	Bedarbių amžius						Nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, amžius					
	14–24 m.		25–29 m.		30–49 m.		14–24 m.		25–29 m.		30–49 m.	
	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.	skaič. tūkst.	proc.
1997	65,5	25,5	33,9	13,2	123,9	48,2	6,713	41,6	2,883	17,9	5,830	36,1
1998	53,1	21,7	34,7	14,2	125,7	51,3	6,485	40,7	2,822	17,7	5,798	36,4
1999	61,4	23,3	33,9	12,9	133	50,5	6,666	41,9	2,636	16,6	5,823	36,6
2000	54,1	19,8	32,9	12,0	141,4	51,7	7,361	44,2	2,757	16,6	5,770	34,7
2001	50,5	17,8	35,3	12,4	148,9	52,4	7,955	44,4	3,101	17,3	6,139	34,3
2002	35,8	16,0	27,5	12,3	116,1	51,7	6,957	42,6	2,821	17,3	5,774	35,4
2003	38,8	19,0	24	11,8	97,4	47,8	5,804	41,5	2,410	17,2	5,148	36,8
2004	31	16,8	19	10,3	94	51,0	6,582	41,8	2,802	17,8	5,570	35,3
2005	20,7	15,6	12,1	9,1	70,3	52,9	5,591	41,0	2,484	18,2	4,913	36,0

9 lentelė. Nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Metai	Nedirbantys ir nesimokantys asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas	Aukštasis išsilavinimas		Aukštesnysis išsilavinimas		Profesinis išsilavinimas		Vidurinis išsilavinimas		Pagrindinis išsilavinimas		Pradinis išsilavinimas	
		skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.
1997	16151	248	1,5	321	2,0	2028	12,6	6654	41,2	6320	39,1	525	3,3
1998	15920	282	1,8	461	2,9	1779	11,2	6474	40,7	6289	39,5	545	3,4
1999	15900	255	1,6	889	5,6	1323	8,3	6890	43,3	5221	32,8	1242	7,8
2000	16653	277	1,7	919	5,5	1181	7,1	6462	38,8	6161	37,0	1550	9,3
2001	17915	253	1,4	1054	5,9	1198	6,7	6821	38,1	6624	37,0	1840	10,3
2002	16323	293	1,8	1006	6,2	1050	6,4	6186	37,9	6016	36,9	1606	9,8
2003	14003	216	1,5	749	5,4	875	6,3	5442	38,9	5005	35,7	1570	11,2
2004	15760	191	1,2	842	5,3	938	6,0	5836	37,0	5792	36,8	2011	12,8
2005	13645	180	1,3	685	5,0	803	5,9	5074	37,2	5018	36,8	1756	12,9

10 lentelė. Bedarbių pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Metai	Bedarbiai (tūkst.)	Aukštasis išsilavinimas		Aukštesnysis išsilavinimas		Profesinis išsilavinimas		Vidurinis išsilavinimas		Pagrindinis išsilavinimas		Pradinis išsilavinimas	
		skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.	skaič.	proc.
1997	257,2	16,9	6,6	57,2	22,2	56,6	22,0	74,6	29,0	41,9	16,3	10	3,9
1998	244,9	16,9	6,9	49,3	20,1	69,4	28,3	68,5	28,0	33,2	13,6	7,6	3,1
1999	263,3	20,7	7,9	54,3	20,6	81,8	31,1	65,1	24,7	34,9	13,3	5,6	2,1
2000	273,7	19,3	7,1	76	27,8	59,1	21,6	62,7	22,9	40,8	14,9	5,5	2,0
2001	284	19	6,7	62,7	22,1	81,6	28,7	77,3	27,2	38,5	13,6	4,9	1,7
2002	224,4	16,6	7,4	50,4	22,5	56,4	25,0	64,8	28,9	34	15,2	2,4	1,0
2003	203,9	18,5	9,1	42,1	20,6	53,1	26,0	58,9	28,9	28,2	13,8	3,1	1,5
2004	184,4	19,6	10,6	40,7	22,1	48	26,0	49,4	26,8	23,9	13,0	2,8	1,5
2005	132,9	12,4	9,3	26,1	19,6	41,2	31,0	33,2	25,0	17,8	13,4	2,2	1,7

Tuo metu, jeigu palygintume bedarbių ir neužimtų nusikaltėlių grupes, matytume, jog pastarųjų išsilavinimas yra žemesnis [12, p. 116; 13, p. 89] (10 lentelė³).

³ Lentelėje pateikiamas aukštesnįjį išsilavinimą turinčių bedarbių skaičius apima ir asmenis su spec. viduriniu išsilavinimu.

Nors dauguma bedarbių taip pat įgiję tik vidurinį, profesinį arba pagrindinį išsilavinimą, tačiau tarp nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, turinčių profesinį išsilavinimą yra daugiau vidutiniškai 3 kartus, turinčių pagrindinį išsilavinimą – 2,5 karto, turinčių vidurinį išsilavinimą –

1,5 karto. Vidutiniškai 5 kartus mažesnė dalis nusikaltimus padariusių neužimtų asmenų turi aukštąjį išsilavinimą ir 4,5 karto mažesnė šių asmenų dalis turi aukštesnįjį išsilavinimą. Taigi galima daryti išvadą, jog nusikaltimus darantys nedirbantys ir nesimokantys asmenys yra dar blogiau pasirengę darbo rinkai ir žemesnės kvalifikacijos nei apskritai bedarbiai.

Dauguma nusikalstančiųjų Lietuvoje yra šios šalies piliečiai. Vos 3,5 proc. neturi Lietuvos Respublikos pilietybės, t. y. jie turi kitos valstybės pilietybę arba yra asmenys be pilietybės. Tarp nedirbančių ir nesimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, taip pat dominuoja Lietuvos piliečiai, ir tik 4,6 proc. neturi tokios pilietybės. Taigi pagal šį požymį neužimtų įtariamųjų (kaltinamųjų) kontingentas nesiskiria nuo bendrojo įtariamųjų (kaltinamųjų) kontingento. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog nedirbo ir nesimokė 75,1 proc. nusikaltimus padariusių asmenų, kurie neturėjo Lietuvos Respublikos pilietybės. Atitinkamai darytina išvada, jog neužimti asmenys ne Lietuvos piliečiai yra labiau linkę daryti nusikaltimus negu taip pat neužsiėmę visuomenei priimtina veikla Lietuvos piliečiai. Šią situaciją lemia tai, jog dalis tokių asmenų atvyksta į šalį jau vedini nusikalstamų motyvų. Kita vertus, net ir neturinčiam jokių blogų ketinimų žmogui, atsidūrusiam svetimoje aplinkoje, sunkiau užmegzti naujus socialinius, taip pat ir darbo, santykius. Be to, praktika rodo, jog dauguma asmenų, neturinčių Lietuvos Respublikos pilietybės, nėra atvykėliai, o yra Lietuvos gyventojai, kurie nustatytu laiku (1989–1991 m.) neapsisprendė dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimo. Dažniausiai tai – ne vieną kartą teisti, ilgą laiką laisvės atėmimo vietoje praleidę ir į laisvę išėję asmenys. Pastarųjų galimybės sėkmingai integruotis į socialinę aplinką bei užsiimti visuomenei naudinga veikla taip yra labai ribotos.

IŠVADOS

1. Nedirbantys ir nesimokantys asmenys, darantys nusikalstamas veikas, yra visų nedirbančių ir nesimokančių šalyje asmenų dalis. Todėl šiuo požiūriu svarbu nagrinėti bendrąją padėtį darbo rinkoje ir švietimo sistemoje.

2. Vykstant spartiems socialiniams ekonominiams bei kultūriniais pokyčiams, atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje staigiai padidėjo nesimokančių, tarp jų ir 16 metų nesukakusių bei pagrindinio išsilavinimo neįgijusių nepilnamečių skaičius. Tai galėjo lemti kriminalinio vaikų aktyvumo padidėjimą. Vėliau, kai bendra padėtis valstybėje ir švietimo sistemoje nusistovėjo, kasmet mokyklą palieka apie 1 proc. mokinių. Tačiau duomenys nerodo, kiek iš jų yra privalomo mokyti amžiaus. Švietimo ir mokslo ministerijos turimais duomenimis, mokyklos nelankančių vaikų mažėja. Tačiau manytina, jog esant šiai tendencijai, tikrieji skaičiai didesni, nei pateikia savivaldybės. Be to, nėra žinoma, kiek vaikų, esančių mokyklų sąrašuose, praktiškai jų nelanko. Kriminologiniu požiūriu, egzistuoja tikimybė, jog tokie nepilnamečiai dažniau gali pasirinkti nusikalstamą elgesį.

3. Padėtis darbo rinkoje labiau turi įtakos neužimtųjų nusikalstamumui, nes jie daugiausia yra nedirbantys asmenys. Padidėjęs nedarbo lygis objektyviai lėmė ypač spartų nusikaltimus padariusių neužimtųjų lyginamosios dalies šuolį 1990–1995 m. Tačiau, kai nedarbo lygis nusistovėjo, 1996–2002 m. vis tiek neužfiksuota ryškesnių nedirbančių ir nesimokančių įtariamųjų (kaltinamųjų) dalies bendrame nusikalstamume pokyčių.

4. Nedirbantys ir nesimokantys asmenys sudaro didžiąją 1990–2005 m. nustatytų asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, dalį – vidutiniškai 58 proc. Įtariamųjų (kaltinamųjų) kontingento neužimtumas vidutiniškai net 4,5 karto didesnis nei bendras neužimtumo darbu lygis Lietuvos visuomenėje. Nedirbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamumo struktūra panaši į bendrąją nusikalstamumo struktūrą šalyje. Čia taip pat vyrauja turtinius nusikaltimus, ypač vagystes, padarę asmenys, apie 3,5 proc. sudaro įtariamieji (kaltinamieji) smurtiniais nusikaltimais, didėja lyginamoji dalis padariusių nusikaltimus, kurie susiję su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, panašią dalį kaip ir bendroje struktūroje sudaro asmenys, padarę nusikaltimus viešajai tvarkai.

Nedirbantys ir nesimokantys dažniau nei visi nustatyti įtariamieji (kaltinamieji) nusikaltimus padaro apsvaigę nuo alkoholio ar narkotinių, psichotropinių medžiagų, dažniau nusikalsta pakartotinai, o ypač aukštas neužimtumo lygis asmenų, nusikalstančių pakartotinai per pirmus metus išėję iš pataisos įstaigų. Tarp neužimtų asmenų, padarančių nusikalstamas veikas, dominuoja vyrai (apie 90 proc.), o tai neatitinka pasiskirstymo pagal lytį santykio tarp visų darbu neužimtų asmenų. Du penktadaliai nedirbančių ir nesimokančių asmenų (neužimtų privalomu mokslu nepilnamečių dalis čia yra mažą), įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, yra iki 25 metų amžiaus, tuo metu bedarbių gretose didžioji dalis (apie 50 proc.) – asmenys nuo 30 iki 49 metų, o vidutiniškai 17,7 proc. 50–74 metų amžiaus. Nusikaltimus darantys nedirbantys ir nesimokantys asmenys yra dar blogiau pasirengę darbo rinkai bei žemesnės kvalifikacijos nei apskritai bedarbiai. Dauguma neužimtų nusikalstamas veikas padariusių asmenų yra Lietuvos Respublikos piliečiai, tačiau tarp visų nustatytų nusikaltėlių, neturinčių šalies pilietybės, daugiau kaip du trečdaliai nedirbo ir nesimokė.

LITERATŪRA

1. **Babachinaitė G.** Socialiai pokyčiai ir nusikalstamumas // Jurisprudencija. 2000. T. 15(7).
2. **Babachinaitė G., Čepas A., Dapšys A., Drakšienė A.** Nepilnamečių asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius: Mintis, 1984.
3. **Statistinė ataskaita VRM:** Informatikos ir ryšių departamentas // http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198. Žiūrėta: 2006 m. kovo 7 d.
4. **Iškritimas** iš mokyklos // http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/ls085.pdf. Žiūrėta 2006 m. kovo 7 d.
5. **Švietimas 2004.** – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005.

6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos nutarimas „Dėl jaunimo mokyklų koncepcijos“ Nr. 1.9-07-M1-13 // http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/projektai/JM%20svetainei.doc. Žiūrėta: 2006 m. kovo 7 d.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimo“ Nr. 883 // Valstybės žinios. 1997. Nr. 77-1946.
8. Nelankantys mokyklos mokyklinio amžiaus vaikai // http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/ls084.pdf. Žiūrėta: 2006 m. kovo 7 d.
9. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų sugrąžinimo į mokyklas gairių patvirtinimo“ Nr. ISAK-2571 // Valstybės žinios. 2005. Nr. 149-5454.
10. Švietimas ir vaikai Lietuvoje. – Vilnius: UNICEF, UNDP, 1995.
11. Jaunimas ir vaikai besikeičiančioje visuomenėje. Regioninė monitoringo ataskaita Nr. 7. – Vilnius: Lietuvos nacionalinis UNICEF komitetas, 2001.
12. 2001 m. surašymas: gyventojų su aukštesniu išsilavinimu gausėjo sparčiausiai // <http://www.std.lt/lt/news/view/?id=293&PHPSESSID=b240be7452096cffe2600ebd5de94d0>. Žiūrėta: 2006 m. kovo 7 d.
13. Lietuvos statistikos metraštis 1996. – Vilnius: Metodinis leidvybos centras, 1996.
14. Lietuvos statistikos metraštis 2000. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2000.
15. Lietuvos statistikos metraštis 2003. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2003.
16. Lietuvos statistikos metraštis 2005. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005.
17. 2005 m. darbo rinkos tendencijos // http://www.ldb.lt/ldb_site/index.aspx?cmp=tendencieslist&id=6. Žiūrėta: 2006 m. kovo 7 d.
18. Užimtumas ir darbo rinka (tyrimo duomenimis) // <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1574>. Žiūrėta 2006 m. kovo 7 d.

PREVALENCE AND PERSONAL FEATURES OF UNEMPLOYED AND NOT STUDYING OFFENDERS CONTINGENT

Aistė Kuolaitė *

Mykolas Romeris University

Summary

On the basis of the analysis of statistical data provided by Information Technology and Communication Department under the Ministry of the Interior as well as statistical and sampled data provided by Department of Statistics the article deals with prevalence and personal features of unemployed and not studying offenders contingent in Lithuania after restoration of independence. Also the review of general situation of inoccupation with mandatory studies and job, which influences criminal behaviour of unoccupied persons, is performed.

However, offenders, not occupied with mandatory studies, make the minority part among unemployed and not stu-

dying ones. Persons not occupied with any labour activity are in the majority. Consequently while making the analysis of prevalence of these offenders and their main social features the comparison with unemployed offenders contingent was performed.

The analysis has indicated a quick leap of comparative part of unoccupied offenders in 1990-1995 due to increased number of children abandoning comprehensive school and especially due to decline in the state labour market after restoration of independence. Though the situation in these fields has stabilized there were no marked changes of unemployed and not studying suspected persons (offenders) in the general criminality registered in 1996-2002.

While performing the analysis it was ascertained that in 1990-2005 the major part, on average 58%, of defined suspected persons (offenders) were unemployed and not studying persons. This criminal structure is similar to the general criminal structure of the country: crimes to property, especially thefts, prevail; violent crimes make about 35%, comparative part of crimes related to narcotic and psychoactive drugs is increasing, criminals to public order form a similar part as in the general structure.

Notwithstanding the main social features of unemployed and not studying offenders contingent differ from social features of other members of the society who are not occupied with any beneficial activities, in some cases they differ even from the persons performing general criminal acts.

They commit a crime intoxicated with alcohol, narcotic or psychoactive drugs more often than other defined suspected persons (offenders), and they more often repeat an offence. Male dominate here (about 90%) but it does not correspond to the prevalence percentage by sex among all unoccupied persons where parts are quite even. Two fifths of unemployed and not studying suspected persons (offenders) are in the age under 25 years while about 70% of unemployed are older than 30 years. Unoccupied offenders are even less prepared for labour market and have lower qualification than unemployed in general. The majority part is formed by citizens of the Republic of Lithuania but more than two thirds of defined offenders without citizenship of the country have never worked or studied.

Keywords: inoccupation with compulsory studies, inoccupation with job, criminality of unemployed and not studying persons, social features.

* Doctoral Candidate of Department of Criminology, Law Faculty, Mykolas Romeris University.